

MOŽNÉ PŘÍČINY ROPNÉ NOUZE VE STŘEDNÍ EVROPĚ NA POČÁTKU XXI. STOLETÍ

Lukáš Harazin ¹⁾, Oldřich Luža ²⁾, Oldřich Krulík ³⁾

ABSTRAKT

Energetická bezpečnost, s důrazem na zásobování ropou, představuje významný aspekt fungování moderní společnosti. Příspěvek představuje stručný přehled možných scénářů, které by se v této oblasti mohly negativně projevit (jak přírodní pohromy, tak člověkem úmyslně způsobené scénáře nebo diplomatické roztržky). Podle možnosti bude monitorován i aktuální vývoj v rámci Ukrajiny.

Klíčové slová:

Energetická bezpečnost, zásobování ropou, negativní vývoj.

ABSTRACT

Energy security, with emphasis on the supply of crude oil, is a truly important aspect of the functioning of modern society. The paper presents a brief overview of the possible scenarios that would cause a negative impact in the respective area (natural disasters and man-caused intentionally scenarios). There will also be monitored and current developments in the Ukraine.

Keywords:

Energy security, supply of crude oil, negative development.

1 ROPNÁ BEZPEČNOST A MULTIDISCIPLINÁRNÍ PŘÍSTUP

Ropná bezpečnost, respektive ropná nouze je bez nadsázky fenoménem, u kterého veřejnost, natož expertní komunita nevystačí s úzkým pohledem, jež by se týkal například pouze technických hledisek problematiky. Jedná se totiž o kategorii, ve

¹⁾ Mgr. Lukáš Harazin, Katedra krizového řízení, Fakulta bezpečnostního managementu Policejní akademie České republiky v Praze, E-mail: harazin@polac.cz

²⁾ Mgr. Oldřich Luža, Katedra krizového řízení, Fakulta bezpečnostního managementu Policejní akademie České republiky v Praze, E-mail: o.luza@polac.cz

³⁾ Mgr. Oldřich Krulík, Ph.D., Katedra krizového řízení, Fakulta bezpečnostního managementu Policejní akademie České republiky v Praze, E-mail: krulik@polac.cz

kteřé mohou sehrávat, a také sehrávají, roli mnohé aspekty, týkající se přírodních věd, politiky domácí a mezinárodní, sociologie či psychologie. To dokreslují případy z poslední doby, na kterých je možné rozebrat příčiny a důsledky omezeného zásobování ropou v konkrétních zemích. Při značném zjednodušení může komplikace v oblasti zásobování ropou a ropnými produkty (nikoli nutně stav ropné nouze) zapříčinit některý z následujících scénářů (což nevyklučuje jejich souběh):

- Přírodní příčiny (vyčerpání nalezišť ropy, živelní pohroma v místě těžby nebo na trase transportu ropy atd.).
- Technické příčiny (zhoršený stav ropovodů, technické potíže v rámci zásobníků ropy, technické potíže v rámci distribuční sítě – ale i možné zavádění alternativních paliv, narušení pláště ropovodu z jakýchkoli důvodů, atd.).
- Ekonomické příčiny (neefektivnost těžby, zvýšení cen ropy z „daňových“ důvodů, jiné příčiny zvýšení ceny ropy a ropných produktů atd.).
- Společensko-psychologické příčiny (stávky a jiné formy narušení veřejného pořádku, nákupní horečka atd.).
- Mezinárodněpolitické příčiny (roztržky či napětí se zdrojovými nebo tranzitními zeměmi, boj o dodávky ropy s jinými zeměmi, zhoršená bezpečnostní či politická situace ve zdrojových či tranzitních zemích atd.).

S tím souvisí i nutnost, aby krizový manažer, odpovědný za otázky ropné bezpečnosti, všechny tyto eventuality sledoval.

2 PŘÍRODNÍ PŘÍČINY

Ve sledované souvislosti nelze nezmínit fenomén tzv. „ropného zlomu“ (*peak oil*). Jedná se o záležitost, která vzbuzuje zhruba obdobné emoce, jako názory na to, zda dochází či nedochází k takzvané „klimatické změně“. Ropný zlom je označení pro moment, kdy těžba ropy (v rámci konkrétního ložiska, státu, oblasti nebo světa) dosáhla maxima a kdy vstupuje do fáze poklesu až ke konečnému vyčerpání. Zdroje ropy nejsou totiž v reálném čase obnovitelné. Tato teorie netvrdí, že po ropném vrcholu ropa náhle dojde, ale že se její těžba bude postupně snižovat a přitom bude razantně stoupat cena ropy a ropných produktů. Ropnému zlomu se proto také někdy říká „konec levné ropy“. Je přitom víceméně lhostejné, zda ropný zlom nastal již před desetiletími, nastává právě teď nebo nastane v bližší či vzdálenější budoucnosti. [2]

Dalšími eventualitami, co se týče **narušování těžby nebo přepravy ropy prostřednictvím živelních pohrom** (nebo pozvolného přírodního vývoje), představují zřejmě následující možnosti (které se obvykle vztahují i k tématu těžby zemního plynu a plynovodů, ale i vodovodů či jiných produktovodů).

Zemětřesení není jako příčina přerušení těžby či dodávek ropy není ve vztahu k tradičním dodavatelům ropy do České republiky příliš pravděpodobná. Pokud se zaměříme na Ruskou federaci a prostor Jižního Kavkazu, pak agentury v prosinci 2012 zmiňují explozi plynovodu v blízkosti Soči (spekulace jak o zemětřesení, tak o úmyslném narušení potrubí). [13]

Sesuvy půdy (ať již souvisí se zemětřeseními nebo nikoliv) představují další bezpečnostní výzvu ve sledované oblasti (a opět se jedná o téma, které sice více rezonuje v oblastech, jako je třeba Čínská lidová republika, ale nevyhýbá se Ruské federaci – byť třeba spíše oblastem na Dálném Východě nebo Jižnímu Kavkazu). [7]

Dopady klimatické změny (nakolik může být její existence zpochybňována, stejně jako je zpochybňován koncept ropného zlomu) nelze rovněž podceňovat. Konkrétně na severu Ruské federace probíhá těžba často v prostorech trvale zmrzlé půdy. Tím, že tato půda nyní na část roku rozmrzá (a rozsáhlé oblasti se mění v bažiny), je třeba zpevňovat těžní zařízení a sledovat zda nedochází k propadu ropovodů do terénních prohlubní. Jen pro rok 2009 uvedla společnost Gazprom, že ji opravy škod, způsobených tímto fenoménem, přišly na zhruba 1.9 miliard dolarů. [12]

3 TECHNICKÉ A EKONOMICKÉ PŘÍČINY

Aspekt „**životnosti ropovodů**“ může úzce souviset i s aspekty jinými (vztahy ke zdrojovým zemím) stát se efektivním „argumentem“ vůči „neposlušným“ odběratelům. K výměně opotřebovaných úseků ropovodu nicméně dochází i na území České republiky (například v oblasti Klobouky – Moutnice roku 2007). [8], [18]

Pokud bychom se omezili na konkrétní případy **přerušování ropovodů** v rámci území dnešní České republiky, pak je možné narazit na jenom několik málo případů, které se vždy relativně operativně (ad hoc) vyřešily. Jejich dopad na životní prostředí však byl obvykle velmi ničivý.

Mezi **ekonomické** příčiny ve sledované oblasti mohou patřit například neefektivnost těžby nebo zvýšení cen ropy. Něco málo k tématu možné **neefektivnosti těžby** již zaznělo v souvislosti s „ropným zlomem“. Konkrétně ve vztahu k České republice se občas hovoří o tom, zda a nakolik je (ne)efektivní možná akcelerace těžby na jihu Moravy. Téma nedávno otevřely aktivity společností Moravské naftové doly respektive KKCG. Ropa a ropné produkty jsou tradičním „oblíbeným“ cílem pro ty, kdo chtějí zvýšit **daňové výnosy**. V Evropě či ve světě tak existují skutečně propastné rozdíly, zejména co se týče cen benzínu a neznámou není ani benzinová turistika mezi jednotlivými členskými zeměmi Unie.

4 SPOLEČENSKO-PSYCHOLOGICKÉ PŘÍČINY

Za poslední roky (přinejmenším od roku 2000) je možné v Evropě i mimo ni zaznamenat celou řadu **stávek, veřejných vystoupení či blokád, které s sebou nesou dopad na zásobování ropou a ropnými produkty**. Nejčastěji se jedná o dopad nespokojenosti se zvyšujícími se cenami ropy a benzínu.

Výzvy odpovědných orgánů ke zdrženlivosti veřejnost v minulosti – doma i ve světě – obvykle neakceptovala, naopak je chápala jako potvrzení svých obav z toho, že situace je vážná (či potvrzení předpokladu, že na spekulaci je možné vydělat). Pokud bychom situaci maximálně zjednodušili, pro jednotlivce je ideálním stavem ten, kdy se

všichni ostatní chovají solidárně (akceptují výzvu odpovědných orgánů a šetří palivy), kdežto on sám si udělá zásoby tak velké, jak je to jen možné. Tento „ideální“ stav nicméně nikdy nenastane a nesolidárně konající jednotlivci si navzájem konkurují.

5. MEZINÁRODNĚPOLITICKÉ PŘÍČINY

Celá řada eventualit zmíněných v předchozích pasážích textu je či může být více či méně řešitelná za využití „tržních principů“. Existují však scénáře, kde tyto principy nemusí platit. Průměrný roční dovoz ropy do České republiky činí okolo 6,9 mil. tun za celkovou hodnotu cca 99 miliard Kč. Dovoz se uskutečňuje z Ruské federace (70 %), Ázerbájdžánu a Kazachstánu (obě země dohromady 26 až 30 %), v menší míře pak z Polska, Iránu a Alžírsku. Jelikož je Česká republika z důvodu vlastní nízké produkce na dovozu ropy závislá, musí klást na tuto oblast velký důraz.¹ Pokud je řeč o Ruské federaci a Ázerbájdžánu, nezbyvá než konstatovat, že se jedná o země relativně stabilní, alespoň co se týče lokalit, ve kterých probíhá těžba ropy. Oba státy jsou přitom poněkud vzdáleny určitým maximálním nárokům na demokratické standardy. [11]

Ruská federace skrytě či otevřeně vystupuje proti snahám jeho odběratelských zemí proti „příliš vysoké diversifikaci“ energetického mixu (ať již s ohledem na jiné dodavatele ropy nebo trasy ropovodů, tak i co se týče změny energetického mixu ve prospěch vyšší soběstačnosti). Relativně vysoký vliv Moskvy s ohledem na zásobování řady zemí strategickými surovinami umožňuje „trestat“ cokoli, označitelné jako neposlušnost bývalých satelitních států. Citelně se to týká zejména zemí v Pobaltí, které byly v nedávné době nezřídka konfrontovány s „technickými odstávkami“ ve vztahu k zásobování ropou, zemním plynem, uhlím či elektřinou. Trestán byl jak vstup těchto zemí do Severoatlantické aliance, tak koketování s umístěním radarů alianční protivzdušné obrany na území Litvy. [9], [14], [15]

Ázerbájdžán lze charakterizovat jako osvícenou autokracii, kde již po dvě generace vládne dynastie Alievů. Situaci by zkomplikovat snaha násilím změnit status quo ohledně linie zastavení palby mezi Ázerbájdžánem a Arménií, respektive **Náhorním Karabachem**. Ázerbájdžán patří jednak mezi země, které za výnosy z ropy poměrně intenzivně zbrojí, jednak zde existuje silná komunita vyhnanců z oblastí ovládnutých Armény. Ti jsou částečně uměle drženi stranou integračních procesů a zůstávají tak motorem snah o změnu hranic do stavu před prohranou válkou. Ropovody v tomto prostoru, vedené často po povrchu, by se mohly stát značně zranitelnými nejen v důsledku možných bojů, ale i co se týče teroristických útoků. [6]

Česká republika a **Ázerbájdžán** se sblíží poměrně intenzivně. Země – na rozdíl od Arménie a Gruzie – patří právě kvůli vývozu ropy mezi poměrně významné partnery České republiky. Vzájemná obchodní výměna, byť pro Českou republiku

---

¹ Co se týče vztahů s Ruskou federací a Ázerbájdžánem, až do nástupu vlády Jiřího Rusnoka v polovině roku 2013 zde existovala určitá dvojkolejnost. Prezidenti Václav Klaus a Miloš Zeman se na tyto dva státy orientovali, kdežto vláda či Ministersvo zahraničních věcí dávali přednost zdrženlivější politice či upevňování vztahů s jejich rivaly (Gruzie či Pobaltí v případě Ruské federace; Arménie v případě Ázerbájdžánu).

značně pasivní, setrvale roste. Václav Klaus navštívil Baku roku 2011, prezident Ázerbájdžánu Ilham Aliev zavítal do Prahy roku 2012. Vyskytly se ale i okamžiky napětí. V dubnu 2013 byl medializován případ, byť poněkud staršího data, kdy ministr zahraničí České republiky Karel Schwarzenberg při příležitosti předávání ceny Homo Homini ázerbájdžánskému právníkovi, aktivnímu v oblasti ochrany lidských práv, označil Ázerbájdžán za „solidní rodinnou diktaturu“. Ačkoli tomuto vyjádření aplaudovaly servery v Arménii, oficiální kruhy Ázerbájdžánu daly najevo znepokojení. Kruhy okolo prezidenta Miloše Zemana však dokázaly situaci uklidnit. Ministr Schwarzenberg se s určitým časovým odstupem Ázerbájdžánu omluvil, avšak nikoli v souvislosti s poznámkami o diktatuře, ale s ohledem na bagatelizaci obětí, pobitých Armény během bojů o Náhorní Karabach. [3], [5], [19]

Co se týče tranzitních zemí – jimiž jsou v tomto případě **Ukrajina, Bělorusko a Slovensko**, ani zde není situace zcela jednoznačná. Nyní se zaměříme na **Ukrajinu**, jako zemi, jíž v poslední době zmítaly politicky motivovaná vystoupení: [17]

- Rok 2004: Napětí mezi podporovateli a odpůrci prezidenta Viktora Janukoviče, nazývané „oranžová revoluce“. To vyneslo vzhůru prezidenta Viktora Juščenka a předsedkyni vlády Julii Tymošenkovou.
- Rok 2006: Janukovič se stal předsedou vlády, poté co ve volbách zvítězil jeho volební blok Strana regionů.
- Rok 2007: Předčasné volby znovu přinesly vítězství tandemu Jušenko – Tymošenková, jejichž vzájemné vztahy však byly daleko od ideálu.
- Rok 2010: Janukovič zvítězil v prezidentských volbách.
- Rok 2013: Ukrajina „koketuje“ či „licituje“ mezi příklonem k Evropské unii a těsnější vazbou na Ruskou federaci. Kyjevem a dalšími městy začaly otfřásat střety mezi stoupenci obou bloků. [1]
- Okolo Vánoc 2013 situace dále vyeskalovala a na náměstí Majdan v Kyjevě proti prezidentovi a vládě demonstrovalo až 500 000 osob. Na počátku roku 2014 došlo za nevyjasněných okolností zejména v Kyjevě k desítkám obětí na životech. Situaci se nepodařilo uklidnit a 18. února 2014 prezident Janukovič opustil zemi. Někdejší opozice obsadila stěžejní posty ve státě a na 25. května 2014 byly vyhlášeny předčasné volby. Paralelně s tím akceleroval vývoj na východě a jihu země (Krym se v březnovém referendu rozhodl pro připojení k Ruské federaci).

Neméně důležitá je i tranzitní role Ukrajiny s ohledem na ropu (a zemní plyn). **Často zmiňovaná role Ukrajiny jako nástroje pro diversifikaci dodávek ropy do členských zemí Evropské unie (ale i do prostoru Západního Balkánu), s ohledem na „severojižní“ směr po linii Brody – Adamowo by se destabilizací Ukrajiny zcela znegovala.** [16], [20]

ZÁVĚR

Téma energetické bezpečnosti respektive snah řady zemí o energetickou soběstačnost patří bez nadsázky mezi stěžejní bezpečnostní výzvy současnosti. Přes všechnu nejistotu si můžeme být jistí, že se svět se bude v roce 2030 od současnosti velmi lišit. Energetický systém projde transformací. Čas se krátí a země, které nebudou jednat, budou zcela jistě v méně záviděníhodné situaci, než země aktivnější.

LITERATÚRA

- [1] AMARUSO, John. Ukraine Fails to Overthrow Government, Struggle Continues In: *Guardian.tv*, 3. XII. 2013. <http://guardianlv.com/2013/12/ukraine-fails-to-overthrow-government-struggle-continues/>
- [2] *Association for the Study of Peak Oil and Gas*. <http://www.peakoil.net/>
- [3] Azerbaijan Considers Czech FM's Statement Biased and Unfounded. In: *Trend.az*, 6. III. 2013. <http://en.trend.az/news/politics/2126990.html>
- [4] Czech Foreign Minister Apologizes to Azerbaijan over Khojaly Remarks. In: *News.az*, 11. VI. 2013. <http://www.news.az/articles/politics/80415>
- [5] Foreign Minister not to Apologise for Calling Baku Dictatorship. In: *Prague Daily Monitor*, 26. IV. 2013. <http://praguemonitor.com/2013/04/26/pr%C3%A1vo-foreign-minister-not-apologise-calling-baku-dictatorship>
- [6] Global Environmental Problems in the Caspian Region. In: *International Committee to Save the Archeological Sites of Pasargad*, nedatováno. <http://www.savepasargad.com/september/caspian%203.htm>
- [7] Landslide Damages Pipeline in South Caucasus. In: *The Voice of Russia*, 29. IV. 2010. <http://voiceofrussia.com/2010/04/29/7065426/>
- [8] PATOČKA, Petr; MARČÍK, František. Nejistá a značně zrezivělá Družba. In: *Enviweb.cz*, 4. II. 2012. <http://www.enviweb.cz/clanek/energie/90052/>
- [9] PROCHÁZKOVÁ, Petra, Rusko zastavilo Estonsku dodávky ropy a uhlí. In: *Lidové noviny*, 4. V. 2007.
- [10] Protecting Pipelines from Earthquakes. In: *The University of Utah*, 2. X. 2012. http://unews.utah.edu/news_releases/protecting-pipelines-from-earthquakes-2/
- [11] Ropa a ropné produkty za rok 2011. In: *Ministerstvo průmyslu a obchodu*, 25. IV. 2012. <http://www.mpo.cz/dokument104082.html>
- [12] SOBCZAK, Blake. Massive Maze of Russian Pipelines. In: *E-and-E Publishing*, 30. I. 2013. <http://www.eenews.net/stories/1059975505>
- [13] SOLDATKIN, Vladimir. Pipeline Blast, Quake Strike 2014 Olympics Sochi. In: *Reuters*, 26. XII. 2012. <http://www.reuters.com/article/2012/12/26/us-russia-sochi-quake-idUSBRE8BP01E20121226>
- [14] STEINER, Štefan; ADÁMKOVÁ, Alena. Skončí české rafienrie ropy v ruských rukou?. In: *Parlament Vláda Samospráva*, nedatováno. <http://www.parlament-vlada.eu/index.php/hlavni-temata-prumysl/225-skoni-eske-rafienrie-ropy-v-ruskych-rukou>

- [15] ŠLECHTA, Ondřej. Temelín: Posedlost ohrožením přicházejícím z Ruska. In: *Česká pozice*, 22. X. 2010. <http://www.ceskapozice.cz/byznys/energetika/temelin-posedlost-ohrozenim-prichazejicim-z-ruska?showcomments=1>
- [16] VALVO, Giovanni. Ukraine and the Geoeconomic Potential of the Black Sea Region. In: *Window of Heartland*, 5. II. 2011. <http://www.windowonheartland.net/2011/02/ukraine-and-geo-economic-potential-of.html>
- [17] VELYCHENKO, Stephen a kolektiv. *Ukraine, the European Union and Russia. History, Culture and International Relations*. New York: MacMillan, 2007.
- [18] Výměna trubek na ropovodu Družba v průběhu odstávky v délce 96 hodin. In: *MERO*, 2007. <http://www.mero.cz/provoz/vymena-trubek-na-ropovodu-druzba/>
- [19] Zahraniční obchod: Ázerbájdžán. In: *Business Info*. <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/azerbajdzan-zahranicni-obchod-zeme-19316.html>
- [20] БАРАБАШ, Ірина. Стратегія та економічні аспекти диверсифікації постачання нафти в Україну. In: *Інститут Трансформації Суспільства*, nedatováno. <http://soskin.info/ea/2001/7-8/20010783.html>

Článok recenzovali dvaja nezávislí recenzenti.

